

DIDAKTIČNI POLIGON DOMAČIJA ČILČEVI

Pedrovo, april 2023

1

PROGRAM
RAZVOJA
PODEŽELJA

Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja - Evropa investira v podeželje

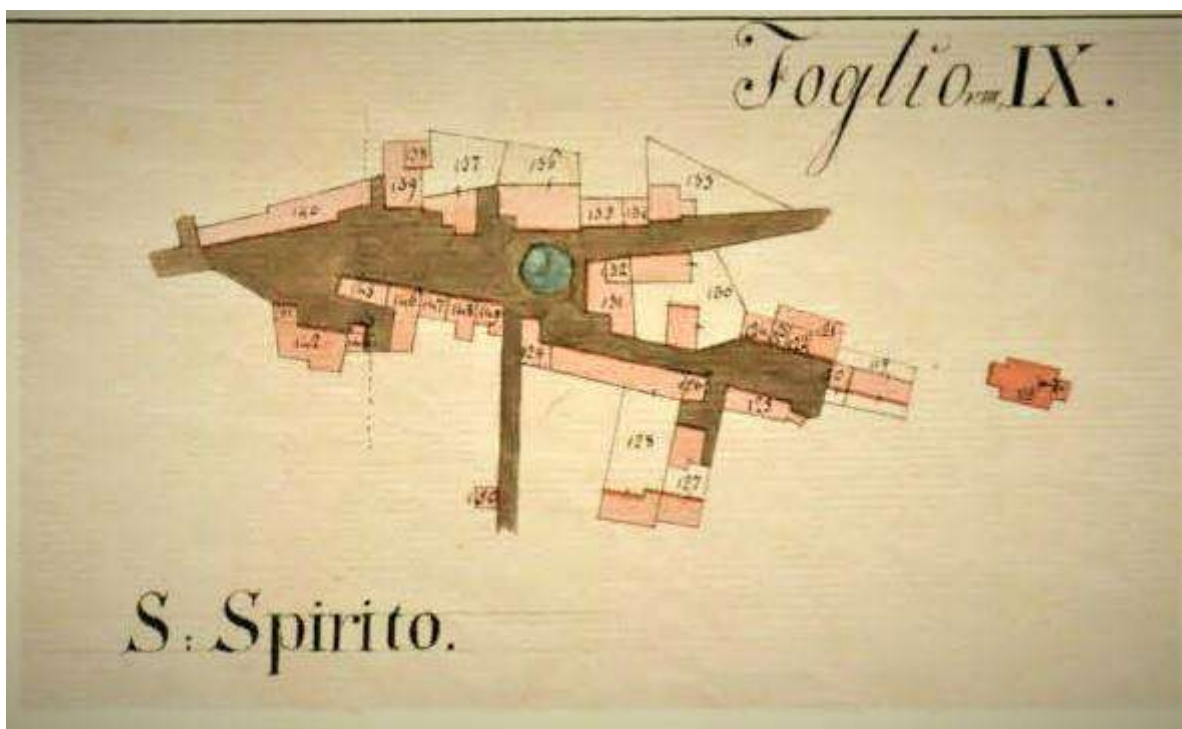
Uvod

V okviru operacije LAS sodelovanja ***Prehod na sonaravno oskrbo s hrano – Dobre vile***, katerega partner je tudi naša kmetija urejamo didaktični poligon, ki obiskovalcem kmetije s pomočjo različnih didaktičnih prijemov približa glavne teme sonaravnega, ekološkega načina kmetovanja, ki ga izvajamo na kmetiji. Didaktični program je oblikovan kot sprehod po ožjem posestvu kmetije, ki se nahaja v vasi Pedrovo. Program je zasnovan kot voden sprehod, kjer obiskovalci spoznajo proces od vil do vilic. Na posameznih točkah označenih s kamnitimi označevalnimi, didaktičnimi tablicami spoznavamo različne temate s področja sonaravnega, ekološkega kmetijstva, varstva narave, kulturne ter nesnovne dediščine in geologije.

Pedrovo

Pedrovo je vasica v Mestni občini Nova Gorica. Leži na severnem robu Kraške planote, na razglednem ganku nad Vipavsko in Braniško dolino. Od tu se razsteza izjemen pogled na Braniško in Vipavsko dolino, Nanos, Hrušico in Trnovsko – Banjško planoto, Julijske Alpe, Julijsko Predalpe v sosednji Furlaniji Julijski krajini ter vse do Dolomitov.

Vas leži prav na geološki meji dveh svetov, apnenčastega Krasa in flišnate Vipavske doline. Zgornji del vasi je tako Vipavski, spodnji pa Kraški.

Naselje se prvič omenja v 13. stoletju kot posest gospodov Rihemberških iz bližnjega gradu Rihemberk. Starodavno naselje dvajsetih hiš ob cerkvi sv. Duha je v preteklih desetletjih dolgo počasi umiralo, danes pa je kot obujena speča princesa zopet polno življenja in dejavnosti. Vasica, ki je še na začetku 20. stoletja štela 110 prebivalcev, pred dobrima dvema desetletjema pa sta tu živela le še dva, jih ima danes 18, ob vikendih pa se število še poveča.

Stavbna dediščina je izjemno dobro ohranjena in zgledno obnovljena, zato naselje velja za enega najbolj ohranjenih naselbinskih spomenikov v Sloveniji.

Do vasi vodi položna cesta, ki se odcepi od glavne ceste Branik – Komen in vodi skozi svetel gozd, ki se je zarasel na nekdanjih pašnikih, košeninah in vinogradniških terasah, ko so nekdanji prebivalci odšli. Pozorno oko bo ob cesti še uzrlo z velikim trudom in naporom izdelane starožitne terase.

Vas je v preteklosti slovela, po prostranih kostanjevih nasadih in dobrih vinogradniških legah. Danes se v vasi prepletajo ekološko kmetijstvo, kultura in turizem.

Prebivalci te male vasice ohranjajo tradicijo, živijo v sožitju z naravo in naravnimi danostmi. Obiskovalci lahko mladostni utrip vasice začutijo na sirarski kmetiji Čilčevi, kjer lahko okušajo izdelke iz ovčjega in kozjega mleka, spoznajo domače pasme ovac in koz ter na bližnjem travniku nabirajo užitna divja zelišča. Ekološka kmetiji Toncevi vabi s tradicionalnim jedmi, pripravljenimi po starih receptih iz sestavin, pridelanih na kmetiji ali v okolici. Na voljo imajo tudi sobe in apartmaje. Namestitve ponujajo tudi v skrbno urejeni Hiši Artes na koncu vasice, kjer obiskovalce Pedrovega prijetno preseneti razstavni prostor Galerije Artes. V odmaknjeni, a tenkočutno obnovljeni vasici lahko obiskovalec doživi skoraj izginuli podeželski mir, hkrati pa uživa v udobju in gostoljubju maloštevilnih domačinov.

Domačija Čilčevi

Na začetku vasi stoji ekološka kmetija in sirarna Čilčevi. Njeni začetki segajo v leto 1880, ko so prvi lastniki na v skalo vklesano teraso postavili hišo, hlevček in svinjak. Dvajseto stoletje s svojima vojnima družini ni prizanašalo, tako je gospodinja, ki so jo vsi poznali kot Čilčo, ostala sama. Do svoje starosti je obdelovala vinograd, sadovnjak, njivice in pašnike.

Bila je iznajdljiva in inovativna, tako je že v šestdesetih letih dvajsetega stoletja gojila zemeljske oreške oz. arašide. Za težja dela je najemala delovno pomoč, saj strm terasast teren takrat ni omogočal strojne obdelave.

Takratni vaški otroci se jo spominjajo kot majhne okrogle ženice v črnem, ki jim je delila priboljške, vsi pa povejo, da jih je bilo malce strah vstopiti v temno notranjost hiše, še bolj pa v temno vinsko klet.

Po ostarelosti lastnice, je hiša večkrat menjala lastnike, ki so vzdrževali in obnavljali hišo, ostala kmetijska poslopja, svinjak in hlev s skednjem pa so propadli.

Leta 2011 sta Tom in Borut kupila domačijo in začela kmetovati na opuščeni, zaraščeni površini. Posvečata se ekološki reji avtohtonih pasem živali tega širšega območja. Gre za pasme, ki so se stoletja prilagajale naravnim virom in podnebnju kraških pašnikov, zato znajo najbolje izkoristiti danosti na videz revnega, v resnici pa izredno bogatega življenjskega prostora. Gre za čredo ovc pasme Istrska pramenka oz. Kraška ovca ter koz pasme Drežniška koza. Poleg teh je kmetiji tudi nekaj mešanih koz. Vse živali se pasejo štiriindvajset ur na dan na suhih kraških travniščih. Gre za enega vrstno najbogatejših in najbolj ogroženih življenjskih okolij v Evropi. Vse površine na kmetiji so del naravovarstvenega območja Natura 2000 Kras.

Izdelki, ki so izdelani iz mleka teh živali so posebni, saj izražajo prvinskost in starodavnost pasem ter izjemno vrstno pestrost travnišč.

Poleg koz in ovc na kmetiji redijo tudi kokoši. V sadovnjaku rastejo najrazličnejša sadna drevesa. V vrtovih pa gojijo različne sorte vrtnin. Med bolj zanimivimi je nasad več kot šestdesetih sort paradižnikov vseh barv in oblik.

Na kmetiji vam ponujajo ekološko kozje mleko, ter pestro paleto mlečnih izdelkov iz ekološkega kozjega in ekološkega ovčjega mleka. Poskusite njihove ovčje in kozje jogurte, mlade kozje sire, sir za žar v tipu Halloumi, piramidice iz kislega mleka s plemenito plesnijo, kroglice z zelišči v oljčnem olju, nežno kozjo skuto ter nenazadnje poltrde in trde zorjene sire. V ponudbi so tudi ekološka jajca proste reje.

Istrska pramenka

Istrska pramenka je ena izmed štirih slovenskih avtohtonih pasem ovc. Namenjena je prireji mleka in zgodaj odstavljenih jagnjet.

Pasma se je oblikovala na območju Krasa in Istre, kjer so ovčarji redili domačo, avtohtono ovco, ki so ji rekli istrijanka, kraška ovca, primorska ovca in celo ovca surove volne. Ime je dobila po polotoku Istra in izrazito dolgi pramenasti in grobi volni. V preteklosti je bila ovčereja na tem območju precej razširjena in razvita. Znana je bila kratka in dolga transhumanca. Paša je poleti potekala na Snežniku in v okolici, jeseni v okolici Vremščice, v zimskem obdobju pa v Istri in Furlaniji. Istrsko pramenko so redili predvsem zaradi njenih izrednih lastnosti, kot so sposobnost hoje na dolge razdalje in paše med kamenjem. Ovca popase tudi suho staro rušo, med kamenjem pa spretno išče mlado travo.

Istrska pramenka je ovca velikega okvirja, ki je posledica dolgega, visoko nasajenega trupa ter dolgih, močnih nog. Noge živali so močne s čvrstimi in trdimi biclji. Živali so srednje omišičene. Ozko glavo z izbočenim nosnim profilom in štrlečimi ušesi ima nasajeno na dolgem vratu. Ovce so praviloma brez rogov, ovni pa imajo dobro razvite in zavite rogove. Barva plašča večine ovc je bela s temnimi pikami po glavi in trupu. Pri nekaterih živalih prevladuje temna barva. Za barve plašča obstajajo posebna poimenovanja, in sicer bele ovce

– zelenke, črne – more, pikaste – pike, lisaste – lise, ovce s kratkimi uhlji – čube, rogate – rožke in ovce brez rogov – mulaste. Za pramenke je značilna slabša poraščenost z volno, saj je po nogah in trebuhu večinoma gola, drugod pa jo pokriva le groba krovna dlaka. Vime je pravilne oblike, visoko pripeto, z velikimi in lepimi seski.

Telesna masa ovc je od 60 do 75 kg, ovni pa dosežejo do 95 kg in več. Za vse pasme pramenk je značilno, da so pozno zrele, rast končajo pri starosti treh do štirih let. Spolno dozori pri starosti 16 do 18 mesecev. Ovce te pasme so sezonsko poliestrične z jagnjitvami enkrat na leto v pomladanskem času.

Istrska pramenka je med manj številčnimi populacijami slovenskih avtohtonih pasem ovc in je zaradi majhne geografske razpršenosti kritično ogrožena. V izvorno rodovniško knjigo je vpisanih okoli 1.000 živali. Pasma redijo le v nekaj rejah in zaradi njene skromnosti predvsem na območju Krasa in Istre.

Drežniška koza

Drežniška koza je edina slovenska avtohtona pasma koz v Sloveniji. Razširjena je na območju Bovca, Tolmina in Drežnice. Pasma je kritično ogrožena, njen glavni rejski cilj je povečevanje populacije in preprečevanje parjenja v sorodstvu.

Pasma je dobila ime po vasi Drežnica. Živali te pasme so v preteklosti omogočale poseljenost odročnih krajev s težjimi razmerami za pridelovanje hrane. Stroge zahteve nekdanjih oblasti po omejitvi in celo prepovedi paše koz, so drastično zmanjšanje stalež koz, predvsem po drugi svetovni vojni. Nekaterim rejcem je uspelo ohraniti nekaj živali in s tem dragoceni del slovenske kulturne in naravne dediščine. Drežniška koza je izrazito pašna žival in zelo primerna za ekstenzivne pogoje reje.

Po namenu reje sta se v preteklosti, glede na lokacijo izvora, razvila dva tipa drežniške koze. Na območju Bovca so živali v mlečnem tipu. Rejci tam ohranjajo tradicijo svojih prednikov in v določenem razmerju iz surovega, polnomastnega, kozjega, ovčjega in kravjega mleka izdelujejo značilen "bovški sir". Drežniške koze v mlečnem tipu so čvrste konstitucije in manj robustne. Vime je velikokrat precepljeno in neizenačeno z neizenačenimi seski. Pogosto je temno obarvano.

Na območju Drežnice so živali v mesnem tipu. Rejci imajo koze v planini od zgodnje pomladi do začetka zime in jih redijo izključno za prirejo mesa kozličev, zato odbirajo živali z večjo sposobnostjo vzreje kozličev v ekstenzivnih pogojih. Pripusti so sezonski in potekajo na paši v avgustu in septembru. Koze v mesnem tipu so čvrste konstitucije in močnih kosti ter robustnejše. Mladiče odstavijo spomladi pred odhodom tropov v planine. Zaradi dolge pašne sezone rejci nimajo veliko stika z živalmi, kar se odraža v njihovem bolj živahnem, skoraj divjem temperamentu. Vime je pri mesnem tipu drežniške koze majhno in ima kratke seske.

Obarvanost koz je zelo raznolika. Prevladujejo temneje obarvane živali; črne (ena tretjina populacije), sivočrne (po domače poimenovane zelene), črne z belimi lisami po glavi in trupu (golobaste) ter črne in sivočrne z rožo na čelu (zelena plista). Pojavljajo se tudi rjave, rumenorjave, črnorjave (sajaste) in bele s črnimi lisami (pirnjaste ali blekaste). Nekatere živali so po grebenu hrbta in stegnih porasle z daljšo dlako (cimbasta). Za samce in nekatere samice je značilna močno razvita brada. Na vratu se pogosto pojavljajo zvončki. Rogovi pri kozlih so veličastni, saj lahko dosežejo v dolžino tudi en meter. V večini primerov so rogate tudi koze. Koze so težke od 40 do 60 kg in imajo višino vihra od 60 do 70 cm. Kozli tehtajo od 50 do 70 kg in imajo višino vihra od 65 do 75 cm.

Drežniško kozo odlikujeta odpornost in odlična prilagojenost na skromne pogoje reje. Pasma je sezonsko poliestrična. Povprečno število rojenih kozličev na kozo na gnezdo je 1,3 pri kozah v mlečnem tipu in 1,0 pri kozah v mesnem tipu. Koze v mlečnem tipu dosegajo mlečnost 360 kg mleka v laktaciji s 4,5 % mlečne maščobe in 3,4 % mlečnih beljakovin.

Drežniška koza je najmanj številčna pasma med slovenskimi avtohtonimi pasmami domačih živali. V izvorno rodovniško knjigo je vpisanih okoli 650 plemenskih živali. Reje so skoncentrirane na severozahodni del Slovenije. Pasma ima kritično stopnjo ogroženosti.

Zanimivo je da ima vsak tip obarvanosti drežniške koze svoje ime. Koze, ki imajo oranžno barvo dlake imenujemo rumene, če so spredaj svetle, zadaj pa temne jih imenujemo golobaste, s poudarjeno belo barvo vajsaste ali bajsaste, živalim s sivim vzorcem (bele dlake med črnimi) pa pravim zelene.

Štajerska kokoš

V preteklosti je bila štajerska kokoš razširjena po vseh alpskih deželah od Donave do Jadranskega morja in v Panonsko ravnino, kot ožja domovina pa se omenja južni del avstrijske Štajerske in območje med rekama Muro in Savo na slovenskem Štajerskem. Obstajalo je več barvnih tipov štajerske kokoši (rdeče-rjava, pšenično-rjava, grahasta). V letu 1902 je bil pripravljen pasemski opis (standard), v katerem so pasmo imenovali »štajerka«. V Sloveniji se je v glavnem ohranila le jerebičasta štajerska kokoš.

Štajerska kokoš je kokoš lahkega tipa z veliko sposobnostjo samostojnega iskanja krme. Njena pasemska značilnost je čop iz podaljšanih peres za grebenom ter srednje visok, enostaven in pokončen greben. Priuhki so majhni in beli. Noge so srednje visoke in bele barve. Kostni so take. Petelin je po glavi, čopu, vratu in sedelcu rjavo rdeč, na ramenih in hrbtu temno do rjavo rdeč ter črn po spodnji strani. Rob črnih peruti je rjav. Kokoši so črno poškropljene in imajo svetle črte po sredini peres. Telesna masa odrasle kokoši je od 1,8 do 2,2 kg, petelinov od 2,5 do 3,0 kg.

Populacija štajerske kokoši se v zadnjih letih povečuje. Za to gre zasluga priznani rejski organizaciji (Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko) in rejcem, ki se trudijo vzrejati kakovostne živali. Veliko je ljubiteljskih (neregistriranih) rej, kjer rejci redijo le par kljunov kokoši. Štajerska kokoš je ogrožena, njen ocenjeni stalež v rejah po Sloveniji je 1.600 kljunov.

Izdelek za trženje so jedilna jajca, ki jih štajerska kokoš na leto znese od 130 do 160, v posameznih rejah do 200, s povprečno maso okrog 55 gramov. Jajca imajo značilno belo (svetlo) lupino. Štajerska kokoš je primerna za kmečka dvorišča, kjer znese več jajc kot v farmski reji. V zadnjih letih se povečuje zanimanje za rejo kopunov oziroma prirejo kopunjega mesa. Vendar, v primerjavi z nekaterimi drugimi pasmami oziroma križanci, po kopunih jerebičaste štajerske kokoši ni tolikšnega povpraševanja, saj slabše priraščajo. Ne gre pozabiti, da je jerebičasta štajerska kokoš lahki oziroma nesni tip kokoši.

Štajerske kopune omenja že zapis iz leta 1352, ko so se zaradi nežnega in okusnega mesa znašli na kuhinjskem listu samostana »Pri nebeških vrtnaricah« na Dunaju?

V preteklosti je obstajalo veliko imen za štajersko kokoš med katerimi so najbolj znana štajerka, staroštajerka, celjska kokoš, domača čopka, hasnovita štajerska kokoš, domačegrudna kokoš, štajerska deželna kokoš, itn.

Krškopoljski prašič

Krškopoljski prašič je edina ohranjena slovenska avtohtona pasma prašičev. Ime je vezano na jugovzhodni del Dolenjske, na območje Krško-Brežiškega polja ter obronkov Gorjancev, kjer se je pasma razvijala in preživela do danes. V starejših literaturnih virih je krškopoljski prašič imenovan tudi črnopasasti, pasasti ali prekasti prašič (tudi prekec).

Za krškopoljskega prašiča je značilen neprekinjen bel pas čez pleča in sprednje noge, preostali del telesa naj bi bil črn, bela naj bi bila tudi rilčeva plošča. Ščetine so ravne in na obarvanih delih telesa temne. Ušesa so viseča in nosni profil nekoliko konkaven. Dolžina telesa odraslih svinj je med 155 in 175 cm, višina grebena med 80 in 85 cm ter višina križa med 85 in 90 cm. Mladice prasijo med 5 in 10 živorojenih pujskov, medtem ko je živorojenih pujskov pri starih svinjah med 7 in 13. Odstavljenih pujskov na gnezdo je med 6 in 11. Ob preobilnem krmljenju lahko pitanci priraščajo tudi 1 kg/dan, vendar je tem v primeru v prirastu preveč maščobe. Klavnost je blizu 80 %, mesnatost pa od 40 do 45 %.

Populacija krškopoljskega prašiča se že vrsto let povečuje in pasma se je razširila po celotnem območju Slovenije. Reje so majhne, tretjina jih redi le eno svinjo. V izvorno rodovniško knjigo je vpisanih preko 400 svinj in blizu 80 merjascev, a kljub temu je krškopoljski prašič še vedno ogrožena pasma.

Krškopoljski prašič je neizboljšana pasma. V preteklosti je bil cenjen zaradi skromnih potreb in prireje masti. Kasneje, ko svinjska mast ni bila več zaželena in se je želelo prašiče, ki priredijo več mesa, so postale živali te pasme manj iskane in cenjene. Tudi danes je krškopoljski prašič namenjen reji v skromnejših pogojih in z veliko voluminozne krme.

Primeren je tudi za rejo na prostem. Iz njegovega kakovostnega mesa in slanine izdelujejo odlične suhomesnate izdelke, kot so klobase, salame, slanina, ocvirki in pa tudi pršut.

Meso krškopoljskega prašiča je bilo osnova za izvorno kranjsko klobaso?

Stare in pozabljene sorte sadja

Kutina

Kutina je danes razmeroma redka sadna drevesna vrsta. Ko spomladi zacveti, jo zaradi številnih, velikih in opaznih cvetov občudujemo kot okrasno rastlino. Predvsem pa je prilagodljivo drevo, ki ga brez težav ohranjamo majhnega oziroma tako velikega, kot nam dopušča vrt.

Kutina zraste od pet do sedem metrov visoko. Krošnjo ima gosto in razmeroma široko, slikovito. Poleti ji daje poseben pečat veliko temno zeleno listje. List je dolg do deset centimetrov, z gladkim robom, pogosto nekoliko izbočen. Kakor povoščena zgornja stran lista, s sivkasto polstjo prekrita spodnja stran ter čvrst otip sporočajo, da je drevo odporno proti suši. V rodu kutin obstaja ena sama vrsta, navadna kutina (*Cydonia oblonga*).

Kutina spada v botanično družino rožnic, iz katere je večina sadnega drevja. Jablanam, hruškam in slivam je podobna po obliki cvetov, po velikosti pa so cvetovi najmanj dvakrat večji. Odprt kutinov cvet je širok pet, včasih do šest centimetrov. Vsak cveti je zase, na svoji kratki vejici, ki so enakomerno razporejene vzdolž osvetljenih vej. Cvet, ki se iz popka komaj razpre, je nežno rožnat, a z vsakim sončnim dnevom nekoliko obledi. Čar mu daje izrazito zapiranje in odpiranje: zvečer, ko »gre spat«, se venčni listi s konicami staknejo, v sončnem jutru pa spet na stežaj razprejo in pokažejo izrazit grmiček prašnikov in pestičev v sredini. Cvetovi ostanejo zaprti tudi na hladen deževni dan. Predvsem pa dolgo trajajo.

Da cvetočo kutino zanesljivo zaznamo, pripomore njen pozni čas cvetenja. Zacveti zadnja med sadnimi drevesi, ko ji delajo družbo samo še zapoznele jabolane. Tako se izogne poznim pezebam in zanesljivo vsako leto rodi. Cvetovi s prijetnim vonjem privabljajo čebele, na katere pri dnu čaka tudi medicína.

Čez poletje bi bila kutina dokaj anonimno drevo, če ne bi izstopala zaradi velikih in nekoliko svetlečih se listov. Spet postane vsakomur opazna, ko zorijo kutine, njeni plodovi. Imajo obliko čokate, nekoliko rebraste hruške. Kljub zlati barvi se nikoli ne omehčajo, ne na drevesu in ne v hiši. Če predolgo čakamo, prej znotraj in zunaj porjavijo in propadejo. Da so zrele, povedo z vonjem, ki mu ne more delati konkurence nobeno drugo domače sadje. Nekaj zrelih plodov je v nizki skledi v stanovanju izrazit okras, predvsem pa vir zelo prijetnega vonja. Vonj kutine je diskreten, nikdar nadležen in se ga ne moremo naveličati. Lahko vsak dan znova poskušamo razvozlati, kateri odtenki vonja so v njem združeni: ananas, limona, jabolko ...

Uživamo kuhane plodove; najobičajnejši način priprave kutin je kuhanje kompota. Iz njih pa lahko pripravimo marmelade, želeje ali kutinov sir.

Kutine divje uspevajo ponekod na Bližnjem vzhodu in v osrednji Aziji. Med gojenimi vrstami je kutina znana od Babiloncev naprej. V naši krajih in sploh po Evropi jo je razširil človek. V starem veku je bila znana in razširjena v vseh deželah okoli Sredozemskega morja, cenjena tako v prehrani kot pri zdravljenju, zlasti prebavnih težav. V srednjem veku jo je bilo pod frankovsko oblastjo, torej severno do Karavank, po ukazu Karla Velikega celo predpisano gojiti.

Ker je bilo nekdanj sadnih vrst, predvsem pa sort manj kot danes, je bila kutina bolj opazen sadež, čeprav nikoli ni bila glavna sadna vrsta. Tudi po starejših kmečkih sadovnjakih na Slovenskem jo srečamo tu in tam, po eno ali kvečjemu dve drevesi, kar je dovolj za domače potrebe. Lepši plodovi so se odbrali in porabili v kuhinji, manj lepe pa so stisnili skupaj z jabolki, da se je mošt za sadno vino hitreje sčistil. Nekateri so narezano kutino dodali tudi med zelje, ko so ga pripravljali za kisanje.

Kutina je vrsta, ki potrebuje polno osvetljenost, zato je ne smemo saditi v senčne kote. Vročina je ne moti, saj se kot doma počuti v Sredozemlju in v zmernem celinskem podnebnju. Na zimski mraz je manj odporna od hrušk in jabolk. Mrazne poškodbe se pojavijo, kadar temperatura zdrsne pod $-25\text{ }^{\circ}\text{C}$, in sicer najprej na rastlinah v prvih letih življenja. Je predvsem drevo gričevij, po srbskih virih naj je ne bi sadili više od 700 metrov nadmorske višine.

Kutina potrebuje manj padavin od hrušk in jabolk, je pa res, da so v sušnih letih plodovi manjši, trši in z več kamenčicami. V bližini potokov in jezerc, kjer ji talne vlage ne primanjkuje, odlično uspeva in rodi. Če so tla stalno namočena in zamočvirjena, pa zanjo niso primerna.

V splošnem ji godijo takšne talne razmere, v katerih uspevajo jablane in hruške: torej globoka, dobro strukturna in ne prelahka tla. Ljubi humus, ne mara pa izrazito apnenčaste zemlje. Če je pH višji od 7, se zaradi pojavi listna bledica, ker korenine ne morejo rastline oskrbeti z železom, magnezijem in drugimi mikroelementi. Sadike dobimo pri sadjarjih. Pri nas kutine niso tako pomembna vrsta, da bi lahko na veliko izbirali med sortami. Za eno drevo, ki ga želimo posaditi bolj za okras, sorta niti ni bistvena. Najboljši čas za sajenje kutin je jeseni. Posadimo jih na enak način kot druga sadna drevesa. Z višino, kjer prikrajšamo

glavni poganjek, določimo, kje se bo krošnja začela vejiti. Veljalo bi opozoriti, da je kutina izrazito poslušno drevo, ki si rast pusti usmerjati s škarjami. Z obrezovanjem odločamo, kako široka in kako visoka bo krošnja. Obrezujemo spomladi, hkrati z drugih sadnim drevjem.

Nešplja

Nešplja je sorodnik hrušk in jabolk. J manjšee sadno drevo ali grm, ki izvorno raste v Jugozahodni Aziji in verjetno tudi na Balkanu. V Srednjo Evropo so jo v antiki zanesli Rimljani.

Gojijo jo različna ljudstva že 3000 let. V antiki in srednjem veku je bila pomembno sadno drevo, ki so jo kasneje pričele izpodrivati druge vrste. Kljub temu se še najde tudi na slovenskem podeželju.

Sadež je rjavkast in spominja na mešanico hruške ter jabolka s čežanasto sredico ter veliko muho. Ko dozori, je zelo trd in kisel, užiten postane šele, ko ga zmehta zmrzal. Zato pravijo, da dozori šele po prvem snegu. Postanejo mehke. Takrat tanini preidejo v sladkorje. Umedeno meso je mazavo in temno rjave barve.

Kot sadna vrsta je zelo nezahtevna, vendar ne prenese izjemno nizkih temperatur. Najbolje uspeva na območjih, kjer uspeva vinska trta. Tudi nevarnih škodljivcev ali bolezni ne pozna.

Nešplje so bogate s pektinom in tanini, vitaminom C in rudninami. Umedeni plodovi pospešujejo izločanje vode iz telesa in odpravljajo zaprtje. Neumedene plodove so v tradicionalnem zdravilstvu uporabljali zoper drisko in za izpiranje ran.

Marmelada iz nešpelj je zelo mazljiva – maslena. Njena struktura spominja na kutinovo ali jabolčno marmelado. Okus pa je edinstven! Nostalgičen, starinski, res malce pozabljen.

Murva

Murva je listnato drevo, ki izvira iz Azije, kjer jih uporabljajo za gojenje sviloprejk, ki se hranijo z listjem. Prav zaradi svilogojstva so ta drevesa tudi prišla v naše kraje.

Pri nas sta poznani predvsem bela in črna murva, sicer pa je na svetu približno sto vrst te rastline. Včasih je bil njen les zelo cenjen, saj so jo ponekod uporabljali za izdelavo sodov.

Rastlina je tudi zdravilna. Za zdravljenje se uporabljajo tako plodovi kot listje in lubje. Plodovi vsebujejo organske kisline (citronsko in jabolčno), vitamine A, B, C, E in K, železo, kalij mangan, magnezij, pektin, veliko količino antioksidanta antocianina in še in še.

Črna murva je najbolj aromatična. Ima veliko zdravilnih lastnosti. V tradicionalni medicini se uporablja proti vnetju sečnih poti, boleznim ustne votline in grla, epilepsiji, depresiji, nespečnosti, vrtoglavici in ugrizom žuželk ter kač. Medtem ko se zreli plodovi uporabljajo kot blago odvajalo, se sveži nezreli plodovi uporabljajo proti driski. Staro ljudsko zdravilo za zniževanje in regulacijo sladkorja v krvi, zaradi česar se pojavlja v čajnih mešanica za diabetes, pa je murvino listje. Bela murva kozmetiki igra veliko vlogo. Uporabljajo jo v preparatih proti staranju kože, za tretmaje kože okrog oči, v tonikih za obraz ... Najdemo jo med sestavinami mnogih kozmetičnih preparatov za beljenje kože, čiščenje madežev in peg, ker vsebuje zaviralce, ki zmanjšujejo sintezo melanina. Murva naj bi pomagala pri artritisu, boleznih oči, sprostitvi živčnega sistema, raku grla ...

Lubje murve služi kot zdravilo proti črevesnim parazitom, še zlasti trakulji. Zdravi bolezni želodca, črevesa, pomaga pri zastrupitvi s hrano, alkoholom in gobami. Prah iz lubja pa se uporablja v obliki balzama za hitrejše celjenje ran, poparek pa proti povišanemu tlaku.

Murva se v kulinariki uporablja tako za marmelade, sokove, deserte in kolače kot tudi za sladoled in razne omake.

Velja opozorilo, da v prevelikih količinah murva lahko povzročijo prebavne motnje in halucinacije.

Pomočniki na vrtu in v sadovnjaku

Vrt in sadovnjak sta s strani človeka upravljana življenjska prostora narave. Bolj kot sta sonaravno obdelovana bolj pester življenjski prostor za različne živali nudita. Marsikatera od teh živalskih vrst je lahko velik pomočnik na vrtu ali v sadovnjaku in nam pomaga bodisi rahljati zemljo, bodisi v boju s škodljivci.

V hitrem tempu življenja danes ljudje nimamo pravega potrpljenja in problemom namenimo premalo časa, tudi na vrtu. Ko nas napadejo paraziti, takoj tečemo po različne pesticide in druge praške, pri tem pa pozabljamo, da je za nekatere stvari v resnici odlično poskrbela že narava.

Človekovi posegi v naravo res precej kvarijo njene naravne cikle, a na vrtovih, če so ti sonaravni nas še vedno obiskujejo nekatere živali, ki so pri vrtnarstvu naši zavezniki in ne sovražniki. Katere so tiste, ki jih z vrta nikar ne preganjajte, saj bodo zanj naredili marsikaj koristnega?

Sinice in vrabci

Morda se vam zdi, da ptiči na vaš vrt pridejo le po semena, ki ste jih ravno posejali po zemlji, a v resnici se veliko raje mastijo z žuželkami, črvi in gosenicami. Sinice na primer v enem letu pojedo kar za 30 kilogramov slednjih, vrabci pa se vam bodo pomagali znebiti celo plevela. Majhnih ptic tako nikar ne odganjajte, če pa bi se k vam naselile v res velikih jatah, jih še vedno lahko odženete s kakšnim ptičjim strašilom. Da bodo sinice živele na vašem vrtu jim na večja drevesa postavite gnezdilnice.

Majhni sesalci

Tudi majhni sesalci bodo na vašem vrtu naredili več koristi kot škode. Netopirji in rovke namreč lovijo žuželke, ki se sicer rade spravijo na vrtno zelenjavo. Netopirji jedo tudi komarje, ki bodo tako v manjšem številu pikali vas. Če se tako ugnezdijo v bližnji drevesni krošnji, jih nikar ne podite, saj bodo pri vrtnarjenju vaši zavezniki.

Ježi

Tudi ježi so na vrtu zaželeni obiskovalci. Na plano pridejo ponoči in se hranijo z različnimi črvi, hrošči, gosenicami in celo polži, ki se jih je zadnja leta izjemno težko znebiti. Če ježke želite privabiti na svoj vrt, jim pod kakšnim grmom nastavite nekaj vejic ali slame, da si naredijo spalnico in tako bodo vsako noč pridno lovili po vašem vrtu.

Slepci, kače in dvoživke

Že res, da se mnogi bojijo kač, a slepec je le kuščar z zakrnelimi nogami. Hrani se pretežno s polži lazarji, zato bodite, če ga slučajno srečate na svojem vrtu, veseli. Tudi krastače imajo nadvse rade polže brez hišic, poleg njih pa hlatajo tudi za žuželkami. Goži in črnice pa so odlični lovilci voluharjev, ki mnogokrat povzročijo mnogo sivih las vrtnarjem.

Mačke

Tudi domače mačke so lovilci voluharjev in drugih glodavcev, res pa je da pogosto lovijo tudi koristne ptice in slepce.

Koristne žuželke

Žuželke niso le opraševalci, ki so na vrtu in v sadovnjaku nujno potrebni, za oprašitev cvetov in obroditev plodov. Marsikateri so tudi plenilci, ki plenijo škodljive organizme. Ličinka pikapolonice poje v enem dnevu več sto listnih uši. Da se bodo v vrtu in v sadovnjaku počutile bolje in se tam raje zadrževale jim postavimo hotele za žuželke.

Natura 2000

Natura 2000 je evropsko omrežje posebnih varstvenih območij, razglašeni v državah članicah Evropske unije z osnovnim ciljem ohraniti biotsko raznovrstnost. Posebna varstvena območja so namenjena ohranjanju živalskih in rastlinskih vrst ter habitatov, ki so redki ali na evropski ravni ogroženi zaradi dejavnosti človeka. To najpogosteje pomeni, da je na teh območjih treba vzdrževati ugodno stanje z različnimi ukrepi, bodisi zgolj nadaljevati z obstoječimi dejavnostmi, na primer s pašo ali košnjo suhih in vlažnih travnikov po cvetenju in gnezdenju, bodisi nekatere dejavnosti opuščati ali njihovo uvajanje preprečiti, npr. agromelioracije mokrišč. Gre za enega največjih naravovarstvenih omrežij na našem planetu.

V Sloveniji območja Nature2000 predstavljajo kar 37% površine celotnega ozemlja države, kar je največji delež ozemlja katerekoli države v EU. To nam pove, da je narava v Sloveniji za enkrat dobro ohranjena. Obstajajo pa veliki pritiski nanjo zato se stanje žal hitro slabša. Nujno je, da vsak primakne svoj kamenček k ohranjanju izjemnega naravnega zaklada, ki ga predstavlja ohranjena narava.

Domačija Čilčevi leži na območju Nature2000 Kras in območju Nature2000 Branica. Območje Nature2000 Kras je razglašeno po Direktivi o habitatih in Direktivi o pticah. Območje Nature2000 Branica pa le po Direktivi o habitatih.

Najbolj ogrožen življenjski prostor Nature2000 Kras so suha travnišča. Domačija Čilčevi upravlja z okrog 20 ha suhih travnišč. Z redno in usmerjeno pašo se zagotavlja obstoj in dobro stanje tega najbolj pestrega življenjskega prostora v Evropi. Marsikatero travnišče je bilo renaturirano iz zaraščene površine. Sonaravne pašne kmetijske prakse so edini možen trajnosten način ohranitve suhih travnišč in palete ogroženih rastlinskih in živalskih vrst, ki jim le-ta predstavljajo edini življenjski prostor.

Sonaravne vrtnarske prakse

Vrtovi so del narave, ki jo sooblikuje človek. S pomočjo sonaravnih praks, ki posnemajo dejavnike iz naravnega okolja, si lahko zelo olajšamo delo na vrtu in hkrati povečamo oz. izboljšamo pridelek. Prakse, ki nam omogočajo zmanjšanje vnosa vode, torej zalivanja so posebej pomembne v času podnebnih sprememb, ko so padavine vse bolj neenakomerno razporejene in so sušna obdobja dolga.

Ena od praks s katero zmanjšamo porabo vode na vrtu je zastirka. Zastirka na vrtu prinaša veliko pozitivnih učinkov. Od zaščite in nege tal, zmanjševanja porabe vode za zalivanje, zatiranja pleveli, do dolgoročnega ohranjanja rodovitnosti ter živosti tal. Različne zastirke imajo svoje specifične lastnosti, ki na vrtu ustvarjajo določene pogoje.

Na Domačiji Čilčevi uporabljamo različne vrste zastirk.

Največ površin je prekritih z zastirko iz kompostiranega nastilja, ki nastane med prezimovanjem ovc in koz. Je ena izmed najboljših zastirk za uporabo na vrtu. Dober kompost, ki je temne barve, prhek in z vonjem po humusu kombiniran z slamo in senom kot zastirka na vrtu ustvarja izjemno ugodne pogoje za obilje pridelkov. Ker gre za material, ki je sipek in homogen, hkrati pa vsebuje tudi večje delce slame in sena, lahko vanj direktno sadimo in celo sejemo. Zaradi temnejše barve, se spomladi hitreje segreje in s tem pospeši kaljenje semen, s spiranjem pa do poletja na površju ostanejo predvsem svetlejši deli slame in sena, kar omogoča manjša segrevanje zemlje v vročini. Vodo vpije kot spužva in drži vlago v tleh. Ob dežju se hranila enakomerno spirajo v nižje plasti zemlje, saj se zgodi naravni proces nastanka t.i. kompostnega čaja. Poln hranil ustvarja rodovitno okolje, zaradi česar se poveča sama živost tal. Ker ne vsebuje veliko sveže organske mase, polžem ne nudi dovolj hranil, kar bi jih privabljal. Še več, v preperelem kompostu so prisotne drobne bele pršice, ki so njihov naravni zajedavec.

Travni odkos uporabljamo predvsem poleti na manjših površinah vrta saj zelo dobro preprečuje izhlapevanje vode iz tal. Spada med grobe zastirke. Paziti je potrebno, da jo ne raztrosimo preveč na debelo okoli rastlin, saj se trava preveč "stisne" in začne gniti ter plesneti. Odlična je za uporabo ob plodovkah in pri bučah, ki obožujejo svežo organsko maso.

Na vrt dodajamo tudi volno. Uporabljamo predvsem kot dodatek h substratu ob saditvi plodovk, buč, krompirja in kapusnic. Ovčja volna pod površje vpije in drži veliko količino vode, ki jo počasi oddaja koreninam rastlin, hkrati pa počasi kompostira in hrani rastline s potrebnimi hranili. Prav tako je cenjena, ker odvrčala voluharja, zato uporabljamo neoprano ovčjo volno.

Geološka meja

Vas Pedrovo leži prav na stiku dveh svetov. Na stiku apnenčastega Krasa in flišne Vipavske doline. Domačija Čilčevi je predvsem »Kraška« torej se hiša in večina sadovnjak ter tudi pašnikov nahaja na apnenčasti podlagi. Manjši del sadovnjaka pa leži na flišni podlagi. Geološka podlaga določa značilnosti prsti, ki nastaja iz nje, določa sposobnost sprejemanja vode, toplote, prezračenosti, kar vse vpliva na rastje. V vrtu in sadovnjaku je potrebno upoštevati kamninsko podlago, saj se s sajenjem rastlin prilagojenim eni ali drugi podlagi znatno izboljša uspevanje le teh.

Kazalo

Uvod	2
Pedrovo.....	3
Domačija Čilčevi	5
Istrska pramenka	8
Drežniška koza	10
Štajerska kokoš	13
Krškopoljski prašič	15
Stare in pozabljene sorte sadja	17
Pomočniki na vrtu in v sadovnjaku.....	23
Natura 2000.....	26
Sonaravne vrtnarske prakse	28
Geološka meja	30